

УДК 330.837: 338.2: 338.43:346.232

Ковальова Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу проблем галузевого і територіального управління,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ РАМКИ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ САМОРЕГУЛЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглянуто проблему становлення інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки України з позиції законодавчого забезпечення. Проаналізовано чинне нормативно-правове поле, встановлено проблему невизначеності концептуального бачення розвитку саморегульованих організацій в аграрному секторі. Запропоновано шляхи законодавчого унормування та першочергові заходи державної аграрної політики щодо вирішення даної проблеми.

Ключові слова: саморегульовані організації, аграрний сектор економіки, законодавство.

Summary.

As the title implies the paper deals with the issue of establishing the institute self-regulation in the agricultural sector of Ukraine's economy from the standpoint of its legislative support. It is reported that the combination of state regulation and self-regulation of economic relations is a prerequisite for the successful agrarian economy development. Attention is drawn to the lack of consensus vision of self-regulation institute development model in general and in the agricultural sector of economy. It is emphasized that the definition of a model of self-regulation in the agricultural sector is complicated by sectoral economic structure and specificity of each agricultural branches.

The need is stressed to legislative regimentation of self-regulation in the agricultural sector. The purpose of the article is to develop proposals of legal regulation of self-regulation in the agricultural sector of Ukraine.

The current legal framework of self-regulation in Ukraine is analyzed in the paper. The insufficient of framework legislation in the field of economic self-regulation is noted. It is shown that in the agricultural sector there are four self-regulatory organizations with its specific legislation. The agricultural SRO's general characteristics are systematized. The necessity of taking into account the difference between the terms of operation of self-regulatory organizations created by profession and by type of economic activity is stressed.

Proposals are given on ways of legislative regimentation of self-regulatory organizations development in agricultural sector. Some measures of agricultural policy to address this problem are recommended, including the public discussion; analysis of the major agro-markets for specific features that define the configuration and the feasibility of introducing self-regulation; implementation of a pilot project of self-regulation.

Key words: self-regulatory organization, agricultural sector, legislation.

Постановка проблеми. Відкритість національної економіки вимагає високої адаптивності державної системи управління, її оперативного реагування на виклики внутрішнього та зовнішнього середовища. Необхідною умовою ефективного функціонування економіки стало поєднання процесів адміністративного регулювання та саморегулювання економічних відносин суб'єктами господарювання.

Ринкове саморегулювання економічних відносин є однією з конституційних основ правопорядку в сфері господарювання, закладених в Господарському Кодексі України (ст.5, п.1), що визначає основою правового господарського порядку в Україні «оптимальне поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів гос-

подарювання та державного регулювання макроекономічних процесів» [1]. Разом з тим достатньо довгий час тривають дискусії щодо моделі саморегулювання економічних відносин як в економіці країни в цілому, і особливо в аграрному секторі – в силу складності галузево-господарської структури, соціальної значущості та високої уразливості аграрного ринку до внутрішніх та зовнішніх чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблематики запровадження саморегулювання в національній економіці та аграрному секторі зокрема відображається в чисельних наукових публікаціях та проектах нормативно-правових актів. Без урахування документів, спрямованих на врегулювання правових засад інсти-

туту саморегулювання в окремих галузях, сферах та професіях, в Верховній Раді України зареєстровано п'ять (подавалися на сесії VI скликання) законопроектів, що мають на меті визначити правові основи саморегулювання в цілому в національній економіці: № 4841 від 16.07.2009, № 4841-д від 23.07.2010, № 4841-1 від 10.09.2009, № 9015 від 18.07.2011, № 10052 від 15.02.2012.

Різні концептуальні підходи до вирішення проблем саморегулювання в аграрному секторі економіки викладено в наукових працях Кропивка М.Ф., Міненко М.А., Молдаван Л.В., Юшина С.О.

Мета статті визначається практичною необхідністю запровадження інституту саморегулювання в аграрному секторі економіки задля підвищення його координованості через максимально можливе, враховуючи національні інтереси, урахування консолідованої позиції представників бізнес-асоціацій в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень щодо розвитку аграрного сектору, а також зниження витрат державного бюджету на адміністрування економічних процесів в аграрному секторі, і полягає у розробці пропозицій щодо шляхів нормативно-правового врегулювання розвитку саморегулювання в аграрному секторі економіки України.

Виклад основного матеріалу. Саморегулювання економічних відносин є багатофункціональним інструментом забезпечення інтересів споживачів, представництва та захисту інтересів суб'єктів галузі, а також підвищення урегульованості цільових економічних відносин. Для його реалізації в нормативно-правовому полі визначають розмежування повноважень між органами державної влади та об'єднань учасників ринку, що належать до певного виду економічної діяльності або професії, за принципом побудови системи на засадах співрегулювання.

Інститут саморегулювання економічних відносин в різних країнах світу має відмінні традиції, структуру, цілі і складався за еволюційним або революційним шляхом. Для Європейської спільноти та Сполучених штатів Америки характерними є давні традиції професійного та галузевого саморегулювання, що фактично надають таким організаціям статусу інституту публічного права. На

пострадянському просторі інститут саморегулювання отримує нового значення, що закріплене в нормативно-правовому полі Модельним Законом СНД «Про саморегулювну організацію», прийнятий 31.10.2007 року на двадцять дев'ятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасників СНД Постановою № 29-7. В статті 2 під саморегулюванням визначається «самостійна та ініціативна діяльність, що здійснюється суб'єктами підприємницької або професійної діяльності або недержавними пенсійними фондами, та змістом якої є розробка та встановлення правил та стандартів вказаної діяльності, а також контроль за дотриманням вимог вказаних правил та стандартів» [2]. 2007 року був прийнятий аналогічний Закон Російської Федерації № 315-ФЗ, наразі активно обговорюється запровадження подібного рамкового законодавства в Республіці Молдова та Республіці Білорусь.

В Україні рамкове законодавство з питань діяльності саморегулювних організацій (далі – СРО) відсутнє. Галузеві нормативно-правові акти визначають наявність та умови функціонування СРО в окремих видах економічної діяльності та професіях: на ринку послуг фінансових компаній [3], на фондовому ринку [4, 5], оцінювачів майна [6], арбітражних керуючих [7], у сфері архітектурної діяльності [8].

За даними ННЦ «Інститут аграрної економіки», на національному рівні діють більше 100 непідприємницьких товариств, у тому числі біля 50 громадських організацій, створених до 2012 року відповідно до Закону України «Про об'єднання громадян», а також близько 20 некомерційних товариств, створених відповідно до положень Господарського Кодексу [9]. Серед існуючих об'єднань в аграрному секторі статус саморегулювної отримали організації в сфері двох професій та двох видів економічної діяльності:

у сфері землеустрою [10-11] (в сфері компетенції Державного агентства земельних ресурсів України);

оцінювачів з експертної грошової оцінки земельних ділянок [12-13] (в сфері компетенції Державного агентства земельних ресурсів України);

оптових ринків сільськогосподарської продукції – [14-15] (в сфері компетенції Міністерства аграрної політики та продовольства України);

організація, яка об'єднує суб'єктів дорадчої діяльності [16-17] (в сфері компетенції Міністерства аграрної політики та продовольства України).

Аналіз нормативно-правових актів, що визначають параметри функціонування чотирьох СРО в аграрному секторі [10-17], свідчить про наявність спільних рис, які в цілому відповідають характеристикам інституту саморегулювання:

надання статусу СРО органом державної влади відповідної компетенції;

встановлення вимог до організацій, які претендують на статус СРО;

неприбутковий статус та відсутність підприємницької діяльності;

належність переважної більшості членів СРО до певного виду економічної (об'єднує фізичних та/виключно юридичних осіб) чи професійної діяльності (об'єднує фізичних осіб);

встановлення кваліфікаційних вимог до членів СРО;

невизначеність щодо встановлення всеукраїнського статусу / єдиної саморегулювальної організації в виді діяльності / професії;

встановлення абсолютних / відносних обмежень мінімальної кількості членів СРО, а також вимог до якісного складу членів;

встановлення правил діяльності, контроль з боку СРО за дотриманням нормативної бази членами СРО та передбачення механізму відшкодування збитків, завданих внаслідок невідповідної законодавству діяльністю членів СРО (одна організація, за професійною ознакою);

проведення внутрішньої сертифікації членів СРО (для об'єднань за професійною ознакою);

участь у професійній підготовці членів СРО;

оцінка якості роботи члена СРО на вимогу споживача (одна організація, за професійною ознакою);

захист своїх членів СРО у питаннях судового та досудового вирішення спорів (організації за професійною ознакою);

участь у розробленні нормативно-правових актів щодо регулювання відповідної сфери.

Три з чотирьох СРО в АПК організаційно-правовою формою мають громадську організацію (об'єднання). Проте, згідно із положеннями Закону України «Про громадські об'єднання» визначено, що дія даного Закону «не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення діяльності саморегулювальних організацій і організацій, які здійснюють професійне самоврядування, особливості регулювання яких можуть визначитися іншими законами» (ст. 2, п.2.5) [18]. Це вимагає законодавчого унормування діяльності СРО.

Висновки. Проблема розвитку інституту саморегулювання в національній економіці та в аграрному секторі потребує на сьогодні законодавчого вирішення та визначення інституційних умов функціонування. З огляду на обмеженість в українській економіці традицій саморегулювання в класичному європейському розумінні цього поняття, значний досвід регулювання галузей об'єднаннями за часів планової економіки, активну позицію громадських об'єднань на сьогодні, достатньо ускладненим, але необхідним вбачається визначення концептуальної моделі розвитку інституту саморегулювання в економіці із урахуванням предмету саморегулювання – професії, виду діяльності.

Поряд з цим можна зробити висновок про невизначеність щодо єдиного бачення формування та функціонування СРО в аграрному секторі економіки. Серед шляхів нормативно-правового вирішення даної проблеми такі:

1) розробка та прийняття базового закону про саморегулювальні організації, що визначав би загальні правові рамки діяльності СРО в усіх галузях національної економіки та створив би правову основу прийняття спеціальних законодавчих актів щодо врегулювання питання саморегулювання в окремих галузях та професіях з урахуванням їх специфічних особливостей. При цьому слід відзначити, що формування уніфікованого законодавчого акту в сфері саморегулювання національної економіки є достатньо ускладненим в силу значної диференціації умов розвитку галузей та професій;

2) прийняття окремого законодавчого акту щодо саморегульованих організацій в аграрному секторі, розробка якого ускладнюється необхідністю врахування специфіки функціонування та державного регулювання всіх галузей, ринків та професій. Проходження такого законопроекту за умов відсутності базового закону про саморегульовані організації може бути складним;

3) функціонування існуючих об'єднань в аграрному секторі на засадах чинного законодавства, зокрема Закону України «Про громадські об'єднання» та Господарського Кодексу України та формування спеціальної нормативно-правової бази щодо присвоєння статусу СРО та конкретних умов діяльності

для кожного виду економічної діяльності чи професії після детального аналізу певного ринку. На наш погляд, цей варіант може бути більш результативним у найближчій перспективі.

При формуванні першочергових заходів державної політики доцільно провести громадське обговорення з метою визначення моделі розвитку СРО в аграрному секторі; проаналізувати основні ринки аграрної продукції та послуг щодо специфічних рис, які визначатимуть конфігурацію та доцільність запровадження саморегулювання; запровадити пілотний проект саморегулювання в певній галузі.

Список літератури:

1. Господарський Кодекс України: від 16.01.2003 р. № 436-IV - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. О саморегулируемых организациях: Модельный закон, затв. Постановою № 29-7 від 31.10.2007 р. на двадцять дев'ятому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_i51/print1392818906247098
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-111 - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
4. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-III – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
5. Положення про об'єднання професійних учасників фондового ринку: затв. рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.12.2012 № 1925 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0182-13>
6. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України № 4212-VI в редакції від 19.01.2013 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
8. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV із змінами і доповненнями – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/687-14>
9. Розвиток саморегулювання та самоорганізації в АПК України (проблемна записка) / [Ю.О. Лупенко, М.І. Малік, М.Ф. Кропивко та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та М.Ф. Кропивка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014.- С.4
10. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>
11. Порядок визнання статусу саморегульованої організації у сфері землеустрою: затв. Постановою Кабінету міністрів України від 5.06.2013 р. № 398 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398-2013-%D0%BF>
12. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>
13. Порядок визнання Державним агентством земельних ресурсів статусу саморегульованої організації оцінювачів, проводять експертну грошову оцінку земельних ділянок: затв. Постановою Кабінету міністрів України від 5.10.2004 р. № 1303 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1303-2004-p>
14. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25.06.2009 р. № 1561-VI – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1561-17>

15. Порядок надання та позбавлення статусу саморегульованої організації оптового ринку сільськогосподарської продукції: затв. наказом Міністерства аграрної політики України від 25.11.2009 № 830 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1229-09>
16. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>
17. Порядок надання всеукраїнській громадській професійній організації статусу саморегульованої організації: затв. Постановою Кабінету міністрів України від 18.11.2009 р. № 1221 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1221-2009-п>
18. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>